

Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلى للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN: 2564 - 7903 • Yıl / Year: ilkbahar / Spring 2019 • Sayı / Issue: 3

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 2 - İlkbahar / Spring 2019 - Sayı / Issue: 3

ISSN: 2564-7903

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

SELANİK SALNAMESLERİNE GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMLERİNDE GEVGELİ KAZASI'NIN İDARİ YAPISI VE KURUMLARI

Erdovan Shabanovski*
Ali İhsan Karataş**

Geliş Tarihi : 06 Mart 2019
Kabul Tarihi : 17 Nisan 2019

Öz

Osmanlı belgelerinde köy ve nahiye olarak kaydedilen Gevgeli, Makedonya'nın doğu tarafında Yunanistan sınırında yer almaktadır. Gevgeli, ilk kayıtlarda Avrat Hisara bağlı iken daha sonraki süreçte Lankaza Kazası'na bağlı bir nahiye konumundadır. Selanik Üsküp demiryolunun 1867 yılında açılmasından sonra ekonomik ve nüfus yönünden ilerleme sağlamış ve kaza statüsüne yükselmiştir. Kaza olduktan sonra Selanik Vilayeti'ne bağlanmıştır. Makedonya'nın birçok kazasında olduğu gibi burada da Müslümanlar ve gayri Müslimler birlikte yaşamıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde idari kurumların kontrolü Müslümanların elinde olmakla birlikte gayri Müslimlerin sayılarının daha fazla olduğu yerlerde idari kurumlarda Gayri Müslimlerden de personel bulundurulmuş hatta başkan yardımcı vekillikleri onlara verilmiştir. Gevgeli'de de aynı durum söz konusudur. Bu çalışmamızda salnamelere göre Gevgeli'nin kaza olmasından 1885 yılından 1907 yılına kadar olan süreçte idarî yapısı ve kurumları ve bu yapılarla meydana gelen değişiklikler ele alınacaktır. Araştırmamızın ana kaynaklarını salnameler ve Osmanlı Arşiv belgeleri teşkil etmektedir.

Anahtar kelimeler: Gevgeli, idari yapı, Selanik, Salname, Osmanlı, Balkanlar, Makedonya.

THE STRUCTURE AND INSTITUTIONS OF THE GEVGELI PROVINCE ACCORDING TO THE THESSALONIKI REGISTRIES (SALNAMES) IN LATE OTTOMAN ERA

Abstract

Gevgeli is located in the Greek border in the eastern part of Macedonia. Firstly, it was recorded as a sub-district and county in the Ottoman registers. The main sources of the present study are the Yearbooks and Ottoman Archive documents. Gevgeli County will be evaluated according to the data given in the sources. Firstly, Gevgeli was a sub-district of the Avrat Hisar; however, it became a county of Lankaza District later. Gevgeli made economic and populational progresses after the opening of Skopje - Thessaloniki railway in 1867 and was promoted to the status of being a county. After it was announced as a county, it became a sub-county of Thessaloniki. Muslim and non-Muslims lived here together, which was the case in many Macedonian Counties. In the last periods of the Ottoman State, although the control of administrative institutions was in the hands of Muslims, in areas where the number of non-Muslims was more than that of the Muslims, such as in Gevgeli, non-Muslims were also included in administrative institutions, and even the vice-presidents were chosen from among them. In this study, the administrative structure of Gevgeli, and the changes in this administrative structure and institutions between the periods 1385, when Gevgeli became a county, and 1907 will be discussed according to the yearbooks in the archives.

Keywords: Gevgelija, administrative Structure, Thessaloniki, Salnâme, Ottoman, Balkans, Macedonia.

Giriş

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. erdovan_92@hotmail.com. Orcid Id: 0000-0002-9060-4208.

** Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi. ihsankaratas@uludag.edu.tr. Orcid Id: 0000-0002-1916-8992.

Bu çalışma "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve çalışmanın içermediği tespit edilmiştir.

Atf: Shabanovski, Erdovan, Karataş, Ali İhsan. "Selanik Salnamelerine Göre Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Gevgeli Kazası'nın İdari Yapısı ve Kurumları". Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi / 3 (Nisan 2019): 7-21.

“Salname”, Osmanlı Devleti'nde merkezi yönetimin, nezaretlerin, askeri kurumların, vilayetlerin, bazı özel kurum ve kişilerin yıllık olarak çıkardıkları bilgilendirme amaçlı neşriyata verilen addır. Kelime Farsça sal (yıl) ile name (yazılı şey, mektup) kelimelerinden meydana gelmiş olup bu amaçla oluşturulan yıllıklar nev-sal olarak da adlandırılmıştır¹. Batıda daha eski tarihlerde neşredilirken, Selanik salnamesinde aktarıldığına göre Osmanlılarda ilk defa Sultan Abdulmecîd zamanında hicri 1846 yılında Mustafa Reşîd Paşa'nın öncülüğünde, Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanmıştır. Daha sonraki yıllarda Ahmed Cevdet Paşa, maarif meclisi başkâtibi Behçet Bey ve bu meclisin üyesi olan Reşid Bey tarafından düzenlenmiştir. Sonraki yıllarda bu görev Maarif nezaretine verilmiştir. 1888 yılında ise bu görev Mülkiye komisyonuna bağlı olan Sicill-i Ahval'e devredilmiştir.

İlk salname Bosna eyaleti için basılmış olup daha sonraki yıllarda birçok vilayet hakkında çıkarılmıştır. Gevgeli Kazası'nın bağlı olduğu Selanik ile ilgili ilki 1861 yılında, sonuncusu 1907 yılında olmak üzere toplam 19 salname basılmıştır. Selanik salnamelerinin ilk basımlarında özet bilgiler yer alırken sonrakilerde bilgiler genişletilmiş ve daha ayrıntılı malumatlar verilmiştir. İlk salnamelerde sadece vilayet hakkında genel bilgi verilmiş olup diğer kazalar hakkında sadece idarî yapı ve memurlar hakkında malumat yer almaktadır. Bu salnameler Osmanlı'nın son döneminin vilayet, kaza ve nahiyelerinin idarî yapısı, memurları, ticareti, ihracat ve ithalatı gibi konularda bizlere önemli bilgiler vermektedir. Gevgeli'nin 1885 yılında kaza olması dolayısıyla bu çalışmamızda şehrin isminin kaza olarak geçtiği salnameler incelenmiştir.

1. Gevgeli'nin Kısa Tarihi

Bugün Gjevgjili, Gevgelija şeklinde anılmakta olan Gevgeli, Makedonya'nın güneyinde Yunanistan sınırına yakın bir mevkide Selânik'in 70 km. kuzeyinde yer alan bir yerleşim merkezidir. Nüfusu bakımından Makedonya Cumhuriyeti'nde bulunan şehirlere göre orta büyüklükte olan şehirler arasında yer almaktadır. 2002 sayımlarına göre nüfusu 22.988. Bu nüfusun 22.320'si Makedon, sekizi Arnavut, beşi Boşnak, 18'i Roman, 372'si Sırp, 34'ü Türk, 214'ü Ulah ve 93'ü de diğer etnik kökenlilerdir². Gevgeli, Osmanlı zamanında tren yolunun geçmesi ve günümüzde de Makedonya'nın önemli yollarından olan e-75 otobanı üzerinde bulunması sebebiyle öteden beri gelişmiş bir şehir durumundadır.

Gevgeli Kazası'nın isminin nereden geldiği konusunda genel kabul gören bir hikâye vardır. Kaza ile ilgili anlatılan efsane şöyledir: Günün birinde bir derviş Gevgeli'ye gelmiş ve kazayı çok beğenmiştir. Ancak bölge sakinleri dervişi bölgelerinde istemediklerinden dolayı onu Gevgeli'den zorla kovmaya karar vermişlerdir. Bu duruma çok üzülen derviş bölge sakinlerine beddua ederek orayı terk eder. Dervişin bedduasından endişelenen ve pişman olan Gevgelililer, dervişin ardından “gel geri” diyerek kasabalarına dönmesi için yalvarırlar ve dervişi dönmeye ikna ederler. Kasaba halkının “gel geri” sözcüklerinin zamanla birleşmesi ve bazı harflerin dönüşmesinden Gevgeli adı oluşmuştur.³ Diğer bir rivayet ise “enteresan bir isim olan Gevgeli Yunanca “zeugarion” kelimesinden türemiş olup “öküz boyunduruğu” anlamına

¹ Bilgin Aydın, “Salname”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 36: 51.

² http://gevgelija.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=135&lang=mk-18.05.2016; 23:26

³ Dzuneis Nureski, “Osmanlı kaynaklarına Göre Kültür Merkezi Konumundaki Makedonya Şehirleri ve Özellikleri”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 3/1 (Temmuz 2014), 98-99

gelir., İsmi de göz önünde bulundurarak bu yerin büyük ihtimalle Bizans İmparatorluğu zamanında ortaya çıktığı söylenebilir.

Gevgeli 1383 yılından 1912'ye kadar Osmanlı Devleti topraklarında bulunan, halkının birçoğu Türkçe konuşan ve bir kısmı Ulahlardan oluşan kazanın adıdır. Burada yaşayan ve Türk dilini konuşan Müslümanların gelmeleri 1383, 1387 Serez ve Selanik fethedildikten kısa bir zaman sonrasına dayanır. “Ulahların (Eflak) ise, tarihleri Roma İmparatorluğu'nun geç dönemine kadar giden, VI ve VII. yüzyıllarda Slav istilâlarına karşı direnen, XVII. yüzyılda bir kısmı Müslüman olan eski bir Balkan halkıdır.,”⁴

Gevgeli kaynaklarda ilk olarak Avrathisar kazasına bağlı bir yöre olarak zikredilmektedir. Söz konusu bilginin yer aldığı 929 (1523) tarihli İcmal Defterinde bölgede kayıtlı yer adları, Slavların istilâsına ve antik çağlarda Makedonya'nın bu önemli bölgesine kimlerin yerleştiğine dair bilgiler vermektedir⁵. 1018 ve 1345'te meydana gelen Sırp işgalleri sırasında bölge Bizanslıların elindeydi. 1328 yılında iç savaşı fırsat bilen Sırp buraları işgal ettiler. İşgal sırasında Bizans İmparatoru buraya ıssız bir tepede sadece kadınlardan oluşan bir birlikle savunabilecek kadar güçlü bir kale inşa etti. Kaleye bu sebeple Gynaikokastro (kadınlar kalesi) denilmiştir⁶.

Osmanlı'nın ilk dönem kaynaklarında Gevgeli ile ilgili bilgiler oldukça azdır. Hicri 1146 (1733) yılına ait bir belgeden hareketle burasının Sultan Süleyman'ın Hürrem'den olma kızı Mihrimah Sultana ait bir vakıf arazisi olduğu anlaşılmaktadır⁷. Kasaba hakkındaki en geniş malumat 19 yüzyılda basılan salnamelerde bulunmaktadır.

Gevgeli, 1134 (1721-1722) yılında Selanik Sancağı'nın Avrat Hisarı kazasına bağlı bir nahiyedir. 1280 (1863) yılında nahiyede sadece 60 hane bulunmaktadır.⁸ Hem salnamelerden hem de arşiv belgelerinden Gevgeli'nin kaza ve daha büyük bir yerleşim yeri olmasının ancak 1302 (1885) yılında gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

1383'te Serez ile 1387'de Selanik'in fethi arasında Gynaikokastro ve çevresi Osmanlılar tarafından diğer yerler gibi anlaşma yoluyla teslim olmuştur. Bundan sonraki süreçte artık Gynaikokastro adı Avrathisar'a dönüşmüş ve Aşağı Vardar bölgesinde idarî merkez haline gelmiştir. Buraların fethinden sonra bölgeye Yörükler yerleşmiştir. Bunların oluşturduğu sekiz köy Gazi Evrenos vakfiyesinde Evrenos Bey'in hizmetlileri olarak kayda geçmişlerdir. Gevgeli'ye Türk yerleşimine dair ilk kayıt 1445 yılına ait Sofya Milli Kütüphanesi'nde bulunan kayıtlı bir tımar icmal defterinde geçmektedir. Defterde Slavca isimlere sahip ve nüfusu Hristiyanlardan oluşan 23 köyle Türkçe isimlere sahip ve Müslümanlardan oluşan 11 köy anılmaktadır⁹.

1523 ve 1569 yıllarına ait tahrir defterlerinde bulunan verilere göre Gevgeli ve yöresinde 1446 yılı kayıtlarına kıyasla nüfusta bir artış olmuştur. Bunun sebebi olarak burada hâkim olan barışın ve veba gibi hastalıkların azalmasıdır. 1894 yılında kayıt altına alınan Selanik Vilâyeti Salnamesinde bölge nüfusu 23.848'i (% 57) Müslüman olmak üzere toplam 41.626'dır¹⁰. 1619 yılında ve 1665 yılına it cizye defterlerinde Hristiyan nüfusun azaldığı görülmekte ancak

⁴ Machiel Kiel, “Gevgeli”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2016) Ek 1: 475

⁵ 167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rum-İli Defteri: 939/1530 (nşr. Ali Coşkun ve diğerleri), Ankara 2003, 1: 115-123.

⁶ Kiel, “Gevgeli”, 475.

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *AE.SMHD.I.*,40-2402 (H-1146).

⁸ Panov Mitko, “Gevgelija”, *Makedonska Enciklopedija*, (Üsküp: 1976), 1: 339-340.

⁹ N. Todorov- B. Nedkov, *Turski İzvori za Balgarskata Istorija*, (Sofia 1996), II/1, 388-429; II/2, 324-360.

¹⁰ Kiel, “Gevgeli”, 476.

bundan kesin bir sonuç çıkarmak zordur. Avrathisar kazasında 1900 yılına ait elde edilen kayıtlara göre Kilkis kasabası dâhil edilmek üzere bölgede 142 köy vardır. Bu yerleşim yerlerinden 106'sı Türkçe isimler taşırken 86'sı tamamıyla Türk nüfusundan oluşmuştur. Geri kalan diğer bütün köyler ise tamamı Slav isimleriyle kayda geçmiştir. Bu kayıtlardan hareketle bu köyler hakkında bir fikir elde edebiliriz.

1862'den sonra Avrathisar bölgesindeki Gevgeli kazası büyüme yönünde hızlı bir gelişim göstermiş, yarım yüzyıl içinde köyden kasabaya dönüşmüştür. Gevgeli'nin ismi ilk defa kayıtlarda 1523 yılında geçmiştir. Bu kayıтта Gevgeli yirmi dört hâneli bir köy olarak kaydedilmiştir. Kırk dördü Hıristiyan ve ikisi Müslüman hânesi olmak üzere 1569 yılı kayıtlarında, hâne sayısı kırk altıya yükselmiştir. 1863'te geçimini ipek üretmekle sağlayan altmış hânesi bulunduğu görülür. Salnamelerde de Gevgeli bölümlerinde çokça zikredilmekte olan bölge halkı genellikle ipek böceği beslemekle ve ipek üretmekle meşguldü. 9 küçük ipek imalathanesi bulunmakta, bunların sahibi Selanikli bir tüccardı. Üretilen ipeğin büyük kısmı Selanik yoluyla ihraç edilmiştir. Aba üretmekte meşhur olan bu kasaba Osmanlı ordusu ve jandarma için aba üretmiştir. Bursa vilayetinden sonra en fazla ipek üreten yerlerden biri Gevgeli olmuştur. 1900 yılında Gevgeli'nin nüfusunda artış görülmüştür ve yaklaşık olarak 4200 olduğu söylenebilir (3000 Hıristiyan Bulgar, 1055 Türkçe konuşan Müslüman ve 120 Hıristiyan Ulah)¹¹.

1884'te inşa edilen, Selânik, Üsküp ve Kosova demir yolu Gevgeli kazasının kısa sürede büyümesini hızlandırmıştır. 1900 yılında Kançov'un 1312 yılı salnamesine dayanarak yapmış olduğu istatistiklere göre Gevgeli'de toplam 68 köy bulunmaktadır. İstatistiğe göre nüfusu toplam 49.315 kişidir. Nüfusun %39'unu Müslümanlar, Müslümanların da büyük çoğunluğunu Türkler oluşturmaktaydı¹².

1906 Salnamesine göre Gevgeli 7 mahalleden ve 865 haneden oluşmaktaydı. Kazada ayrıca 286 dükkân, 25 mağaza, bir han, iki otel, bir gazhane, 28 böcek hâne (ipek böceği yetiştirme yeri), bir hamam, üç cami, bir erkek ve bir kız medresesi, üç İslam, iki Rum, iki Bulgar, iki Katolik, bir Sırp, bir Ulah mektebi ve üç kilise bulunmaktadır. İdarî yapılar ise hükümet konağı, kışla-i hümayun, baruthane, tabur ambarından ibarettir¹³. Zikredilen yapılardan sadece hamamın kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir.

19 Cemaziye'l âhir 1302 (5 Nisan 1885) yılına ait bir arşiv belgesinde buranın nahiyeden kazaya dönüştüğü ifade edilmektedir¹⁴. 1906 yılı salnamesinde ve bazı arşiv belgelerinde Gevgeli'nin 1906 yılında 2. sınıf kazaya yükseldiği görülmektedir. Kaza statüsüne yükselmesinin en büyük etkenleri arasında 1873 yılında yapılan Selanik-Üsküp demir yolu güzergâhında olması hususu yer almaktadır. Kaza olduktan kısa süre içinde şehrin çok hızlı bir şekilde geliştiği bilinmektedir. Demir yolunun yapılmasının ardından Gevgeli'de ciddi bir nüfus artışı olmuştur. Nüfus artışı ile birlikte Gevgeli 1885 yılında kaza olmuştur. Kaza olması idarî yapılanmada birçok yeniliği beraberinde getirmiştir. İdarî yapıdaki yenilikleri salnamelerdeki verilerden takip etmek mümkündür. Uzun dönem Osmanlı himayesinde kalan ve stratejik konumunu koruyan Gevgeli, bölgesel konumda idari olarak kaza statüsünde yerini

¹¹ Kiel, "Gevgili", 476

¹² Vasil Kançov, *Makedonija Etneografija i Statistika*, (Sofia: 1900), 451-453.

¹³ 1324 (M.1906), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 19. defa, 344.

¹⁴ Selanik'de Lankaza, Gevgili ve Razlık nahiyelerinin kazaya tahviliyle memurların tâyini, , *BOA, İ..ŞD.75-4395* (H-19-07-1302).

almıştır. Gevgeli'nin de içinde bulunduğu Makedonya toprakları, I. Balkan savaşlarının akabinde 1912 yılında Osmanlı topraklarından ayrılmıştır.

2. İdarî Yapı (İdareciler)

1884 yılında kazaya tahvil olunduktan sonra 1885 yılında Gevgeli'ye bir kaymakam atanmıştır¹⁵. Kaymakam dâhiliye nezaretine bağlı olup valiye karşı sorumluydu. 1900 yılına ait salnameye göre bir de gayri Müslim kaymakam yardımcısı atanmıştır¹⁶. 1904 yılında Gevgeli'ye bağlı olan Nutiye köyü nahiyeye dönüştürülmüş ve buraya da bir nahiyeye müdürü atanmıştır¹⁷.

Kazanın ilk kaymakamlığını Hüseyin Avni Efendi, nâibliğini de Mahmut Nedim Efendi yürütmüştür¹⁸. Şehrin yönetimine yönelik karar alımlarında sadece kaymakam değil burada kurulan ve her kazada olan idare meclisi de söz sahibi olmuştur. Bu mecliste atanmış azaların yanı sıra seçilmiş azalar da bulunmakta ve görev almaktadır. Kaymakamın reisliğini yürüttüğü ilk meclis idaresinde dört atanmış ve dört de seçilmiş aza bulunmaktaydı. Gevgeli'de atanmış azaları kaza nâibi Mahmut Nedim Efendi, mal müdürü Mehmed Tevfik Efendi, tahrirat kâtibi Fettah Efendi ve Metropolit vekili oluşturuyordu. Seçilmiş azalar ise ikisi Müslüman ikisi de gayri Müslim toplam dört kişiden oluşmaktaydı¹⁹. Daha sonraları bu meclis azalarının arttığı görülmektedir. Örneğin 1892 yılında kazaya ilk defa müftü atanıp o da atanan azalar arasında yer almıştır²⁰.

Gevgeli'de 1889-1910 yılları arasında kaymakamlık ve 1900 yılından itibaren kaymakam yardımcılığı yürütenleri şöyle sıralayabiliriz:

1307-1325 yılları arasında salnamelerde ismi geçen kaymakamlar 6 kişidir. Bunlar Hasan Avni Efendi, Ali Rıza Efendi, Ramiz Bey, Mustafa Asım Bey, Halil Rıfat Bey ve ek bilgilerde verilen altıncı kaymakam Feyzi Bey'dir. Ayrıca arşiv belgelerinden yola çıkarak bunlardan başka şahısların da bazı dönemlerde burada kaymakamlık yaptıkları tespit edilmiştir: Hasan Tahsin Uzer²¹, Abdulgâni Sünni Efendi²², Celal Efendi²³, Feyzi Bey²⁴, Mahmud Munib Efendi²⁵, Mehmed Rafet Bey²⁶, Necati Bey²⁷, Ömer Hüsameddin Efendi²⁸, Hamid Hamdi Efendi²⁹ ve Züfer Efendi³⁰ bunlardan bazılarıdır.

Kaymakam muavinliği görevinin verilmesinden 1907 yılına kadarki süreçte bu vazifeyi genellikle gayri Müslimlerin ifa ettiği görülür. Salmamede geçen ilk kişi Yavor Efendi'dir³¹. Onun dışında bu görevi yürüten başka bir isme rastlanılmamıştır.

¹⁵ BOA, İ.DH., 967 – 76428, (H-28-01-1303).

¹⁶ 1318 (M.1900) Selanik Vilâyeti Salnamesi, 16. defa, 192.

¹⁷ 1322 (M.1905) Selanik Vilâyeti Salnamesi, 18. defa, 185.

¹⁸ 1307 (M.1890) Selanik Vilâyeti Salnamesi, 10. defa, 157.

¹⁹ 1307 (M.1890) Selanik Vilâyeti Salnamesi, 10. defa, 158.

²⁰ 1310 (M.1892) Selanik Vilâyeti Salnamesi, 11. defa, 119.

²¹ BOA, BEO, 2507-188023, (H-14-12-1322).

²² BOA, BEO, 1858- 139345, (H-24-02-1320).

²³ BOA, BEO, 3417-256268, (H-25-09-1326).

²⁴ BOA, BEO, 1698-137311, (H-16-04-1319).

²⁵ BOA, BEO, 3474-260520, (H-26-12-1326).

²⁶ BOA, BEO, 3391-254294, (H-24-06-1326).

²⁷ BOA, BEO, 4058-304285, (H-16-07-1330).

²⁸ BOA, DH. MKT., 2068-92, (H-08-04-1312).

²⁹ BOA, DH.MKT., 2845-30, (H-26-05-1327).

³⁰ BOA, İ.DH., 1374-4, (H-04-01-1318).

³¹ 1318 (M.1900) Selanik Vilâyeti Salnamesi, 16. defa, 192.

3. Kazadaki Resmî Kurumlar

Salnamelerde Gevgeli Kazası'yla ilgili on altı resmî kurum sıralanmıştır. Aşağıda her biri hakkında ayrı ayrı bilgiler vereceğimiz bu resmî kurumları şöyle sıralayabiliriz:

1. İdare meclisi
2. Bidâyet mahkemesi
3. Muhasebe kalemi
4. Belediye dairesi
5. Vesâit-i nakliyye-i askeriyye
6. Evkâf komisyonu
7. İstatistik heyet-i tahririyesi
8. Maârif komisyonu
9. Ziraat bankası sandığı ve Ziraat banka sandık meclisi
10. Ticaret, Ziraat ve Sanayi odası
11. Reji idaresi
12. Zabıta idaresi
13. Duyûn-ı umumiye
14. Tahsilât komisyonu
15. Eytâm komisyonu
16. Ferağ ve intikal komisyonu

3.1. İdare Meclisi

Kazalardaki meclisler, kazanın varidatı, masrafı, menkul ve gayr-ı menkullerinin muhafazası, sandıkların hesaplarının tutulması, köylere yapılacak yolların durumu vb. işlerle uğraşan birimdir. Bu meclis aldığı kararları kayda geçirdikten sonra kaymakamlığa iletirdi.

Reisliğini kaymakamların yürüttüğü meclisin üyeleri iki kısma ayrılmaktadır: Birinci kısımda tabi üyeler ya da atanmış üyeler bulunur ki bunlar ilk başta nâib, mal müdürü, tahrirat kâtibi ve metropolit vekilinden oluşur. Sonraki dönemlerde bunların arasında kaza müftüsünü ve 1900 yılından itibaren ise kaza kaymakam yardımcısını da görmekteyiz. İkinci kısmı ise kazanın ileri gelenlerinden oluşan bir üye grubu oluşturur. Bunların adları hemen her salnamede değişmiştir. Burada en çok dikkat çeken nokta bu üyeler ve diğer kurumlarda da azalar arasında gayri Müslimlere yer verilmesidir. Kazanın ileri gelenlerinden oluşan üyelerin sayısı dört olarak geçmektedir. Bazı salnamelerde gayri Müslim üyelerin Müslümanlara nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. 1902 yılında yayınlanan salnamede bir aza yeri boş kalmıştır³².

3.2. Bidayet Mahkemesi

Gevgeli'de halkın mahkemeye intikal eden davalarını çözen bir mahkeme ve bu mahkemenin bir heyeti vardır. Başında kaza nâibi vardır. Heyet yıllar içinde değişiklik göstermiştir. Kurumu oluşturan kişi sayısı yıldan yıla değişiklik göstermiştir. 1889 yılında bu kurumda nâib ve iki azadan³³ oluşan üç kişi bulunmaktadır³⁴. 1892 yılında hiçbir kuruma ayrı

³² 1320 (M.1902), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 17. defa, 246.

³³ 1307 (M.1890), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 10. defa, 163.

³⁴ Bidayet mahkemesi azaları arasında mutlaka gayri Müslim azalar da bulunmaktadır, ama genel olarak gayri Müslimler sadece aza olarak görevde bulunmuşlardır. Bunların kaymakam yardımcısı olma gibi bazı istisnaları da vardır.

bir başlık açılmadan tüm memurlar tek bir tablo içinde verilmiştir.³⁵ 1893 yılında ise artık düzenli bir şekilde burada var olan kişilerin bilgileri verilmiştir. Aza sayısı aynı kalırken ek olarak baş kâtip ve ikinci kâtiple beraber müstantik yardımcısı (sorgu hâkimi) görevleri eklenmiştir³⁶. 1903 yılına kadar bu kurumda isimler dışında hiçbir değişim olmamıştır. 1904 yılında ise bu kuruma ek olarak bir ceza reisi, müddei umûmi muavini (savcı) atanmış olup, müstantik muavini yerine müstantik³⁷ ve iki de zâbit kâtibi eklenmiştir³⁸. Salnamelere göre hem kazada hem de bu kurumda görev alan nâiblerin isimlerini şöyle sıralayabiliriz.

1307- Mahmud Nedîm Efendi³⁹

1310- Kasım Tevfik Efendi (Müderri) ⁴⁰

1311- Hüseyin Hasan Efendi⁴¹

1313- Şevket Efendi⁴²

1315- Ali Zülfikar Efendi⁴³

1318- Şevket Efendi⁴⁴

1322- Hüseyin Hasan Efendi (devriye müderri) ⁴⁵

1324- Mehmed Emîn Efendi⁴⁶

1325- Mehmed Hilmi Efendi (devriye müderri) ⁴⁷

3.3. Muhasebe Kalemi

Muhasebe Kalemi'nin görevi, kazanın mali işleri ile kaza defterdarı tarafından kendisine verilen emirleri uygulamaktır. Gevgeli Kazası'nda bu kurumun varlığı ilk olarak 1893 yılı salnamesinde görülmektedir⁴⁸. Bu kurumda görev yapan kişiler mal müdürü, mal müdürü yardımcısı, kaymakam refiki ve sandık emînidir. Mal müdürleri kazanın önemli görevlileri arasındadır.

3.4. Belediye Dairesi

Osmanlı kazalarında kurumlar arasında en önemlilerinden biri belediyelerdir. Şehirdeki temizlik, içme suyu, itfaiye ve sağlık hizmetleri belediyeler tarafından sunulmaktaydı. Belediye reisleri devlet tarafından atanmasına rağmen belediye meclisinin önemli bir kısmı seçimle belirlenirdi. Gevgeli'de kazaya dönüşmeden önceki dönemlerinde bir belediye teşkilatının var olduğu görülmektedir. Bu kurum ilk başlarda sadece belediye reisi, kâtip ve beş kişilik azadan⁴⁹ oluşurken daha sonraki yıllarda bir hayli değişiklikler olmuştur. 1893 yılında yeni görevli olarak komiserlik görülmektedir. Ayrıca bu görevi yürüten kişiler uzun zaman görevde

³⁵ 1310 (M.1892), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 11. defa, 120.

³⁶ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 324.

³⁷ Bu görev 1322 ve 1324 yıllarında boş kalmış ancak 1325 yılı salnamesinde bu göreve Hasan Rami Efendi atanmıştır.

³⁸ 1322 (M.1905), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 18. defa, 182.

³⁹ 1307 (M.1890), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 10. defa, 162.

⁴⁰ 1310 (M.1892), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 11. defa, 119.

⁴¹ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 323.

⁴² 1313 (M.1895), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 14. defa, 280.

⁴³ 1315 (M.1897), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 15. defa, 400.

⁴⁴ 1318 (M.1900), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 16. defa, 192.

⁴⁵ 1322 (M.1905), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 18. defa, 182.

⁴⁶ 1324 (M.1906), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 19. defa, 358.

⁴⁷ 1325 (M.1907), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 20. defa, 296.

⁴⁸ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 324.

⁴⁹ Azaların 2'si Müslüman diğer 3'ü de gayri müslimdir.

kalmışlardır⁵⁰. Komiserlik görevini 1902 yılına kadar Timur Ali Efendi yürütmüştür. 1894 yılında üye sayısı beşten altıya çıkartılmıştır⁵¹. 1895 yılı salnamesinde itfaiye kurumunun belediye dairesinde açıldığı ve burada 28 tulumbacı ile bir adet tulumbanın bulunduğu bilgisi vardır⁵². 1902 yılında ise Gevgeli kazası için önemli olan bir yenilik vardır. Bu da Gevgeli belediyesine bir doktorun görevli olarak atanmış olmasıdır. Bu doktorun ismi David Nesim Efendi'dir. Aynı yılın salnamesinde tulumbacı sayısı 28'den 20'ye düştüğü görülmektedir. Ayrıca iki çavuşun da görevlendirildiği anlaşılmaktadır⁵³. 1904 yılında ise polis komiserlerinin sayısı ikiye yükseltilmiştir. 1906 yılında Belediye reisliği yeri karşımıza boş olarak çıkmaktadır.⁵⁴

Salnamelerde ismi geçen Belediye reisleri şunlardır:

Hacı Ahmed Efendi

Hacı Ömer Efendi⁵⁵

Hasan Efendi

Ahmed Edib Efendi

3.5. Vesâit-i Nakliyye-i Askeriye

Gevgeli'de Vesâit-i nakliyye-i askeriye birimi ilk defa 1893 yılı salnamesinde görülmektedir⁵⁶. Bu kurumun görevli sayısı altı-yedi kişi arasında değişmektedir. İlk dönemlerde kaza kaymakamı ile birlikte bazen altı bazen de yedi kişi olmuştur. Bu kurumun askeriye de ilgilendirmesinden dolayı üyeleri arasında mutlaka askeriyeden olan bir veya iki kişi bulunmuştur. 1325 yılı salnamesindeki görevlileri şunlardır:

Kurum başkanı: Kaza Kaymakamı-Rıfat Bey.

Üyeler: Süvari Mülâzımı Mustafa Efendi, Hâkim Âgu Ağa, Hasan Efendi, Hacı İbrahim Ağa, Kâtip İbrahim Fikri Efendi⁵⁷.

3.6. Evkâf Komisyonu

Evkaf komisyonu kazadaki vakıflarla ilgilenen bir kurumdur. Bu kurumun ismi ilk defa 1893 yılı salnamesinde zikredilmiştir⁵⁸. 1904 yılında son olarak gördüğümüz evkâf komisyonu, 1906 ve 1907 yıllarında bir kurum olarak zikredilmemiştir. 1893⁵⁹, 1894⁶⁰ ve 1895⁶¹ salnamelerine göre kurumun başkanlığını kaza müftüsü yürütmüştür. 1897 yılından 1905 yılına kadar bu görevi kaza nâibinin devraldığı görülmektedir⁶². Bu kurumda görevli sayısında da değişiklikler olmuştur. Başında kaza müftüsünün olduğu yıllarda üç üye ve evkaf vekilinden oluşmaktaydı. 1897 yılından itibaren üye sayıları altıya çıkartılmıştır. Ayrıca evkaf mütevellisi görevlisi de eklenmiştir⁶³.

⁵⁰ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 325.

⁵¹ 1312 (M.1894), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 13. defa, 309.

⁵² 1313 (M.1895), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 14. defa, 282.

⁵³ 1320 (M.1902), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 17. defa, 247.

⁵⁴ 1324 (M.1906), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 19. defa, 349.

⁵⁵ Hacı Ömer Efendi en uzun süre belediye başkanlığı yürüten kişidir.

⁵⁶ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 325.

⁵⁷ 1325 (M.1907), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 20. defa, 297.

⁵⁸ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 325.

⁵⁹ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 325.

⁶⁰ 1312 (M.1894), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 13. defa, 310.

⁶¹ 1313 (M.1895), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 14. defa, 282.

⁶² 1315 (M.1897), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 15. defa, 402.

⁶³ 1315 (M.1897), *Selanik vilâyeti salnamesi*, 15. defa, 403

3.7. İstatistik Heyet-i Tahririyyesi

Kazanın önemli işlerini gören istatistik heyeti tahririyyesi diğer birçok kurum gibi ilk defa 1893 yılı salnamesinde zikredilmiştir⁶⁴. İstatistik heyetinin ayrı bir şekilde zikrolunmaya başladıktan yani 1893'ten 1897'ye kadar, başında başkan olarak Tahrirat kâtibi bulunmaktadır. Kurum, başkan ve iki azadan oluşmaktadır. Azalar atanmış olan nüfus memuru ve mal müdüründen ibarettir. 1900 yılından sonra bu kurumun başında kaymakam muavini bulunmaktadır⁶⁵.

3.8. Maârif Komisyonu

Kazadaki eğitim öğretim işlerine bakan bir kurumdur. Maârif komisyon başkanlığını 1893-1909 yılları arasında farklı görevliler yapmıştır. Kurum ilk başlarda başkan, azalar ve bir kâtipten oluşmaktadır. Aza sayısı üç-yedi arasında değişiklik göstermiştir. Bu kurumun başkanlığı birçok farklı görevli tarafından yürütülmüştür. 1893 yılı salnamesine göre bu kurumun ilk başkanı dönemin mal müdürüdür⁶⁶. 1894-95 yıllarında bu göreve kaza müftüsü getirilmiştir. 1897-1900 yıllarında ise bu kurumun başında Hasan Efendi isminde bir görevli vardır. 1902-1904 yılları arasında başkanlığı kazâ nâibi yürütürken, 1906-1907 yıllarında bu vazifeyi kazâ kaymakamı üstlenmiştir.

3.9. Ziraat Bankası Sandığı ve Ziraat Sandığı Meclisi

Bu dönemde Osmanlı Devletinde bankalar kurulup ekonomi takip edilmiştir. Ekonominin takip edilme yollarından biri de şüphesiz ki kurulan Ziraat Bankası sandıklarıdır. Ziraat Bankası şubesi kazada ilk defa 1893'te zikredilmiştir⁶⁷. Daha sonra bu banka tek bir başlık altında değil de Ziraat Banka Sandığı ve Ziraat Sandığı Meclisi adları ile iki ayrı başlık altında ele alınmıştır. 1893'te Ziraat Banka şubesi görevlileri bir başkan, dört aza (azaların ikisi Müslüman ikisi gayri Müslim), bir mülazım ve bir muhasebe kâtibinden oluşmuştur⁶⁸. 1900 yılına kadar Ziraat Sandığı'nda görevli olarak mülazım ve muhasebe kâtibi zikredilmiş, 1900 yılından itibaren de mülazım görevi kaldırılıp onun yerine kaymakam refikliği ve tahsildar görevleri eklenmiştir⁶⁹. Ziraat Sandığı Meclisi'nde ise başkan ve azalardan oluşan görevli kadrosu vardır. Azaların sayısı 1900 yılında dörtten üçe düşürülmüştür⁷⁰.

3.10. Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası

Osmanlı Devleti 19. yüzyılda ticaret ve sanayi sorunlarına eğilmek isterken Avrupa'da olduğu gibi bu sektör temsilcilerini birer kuruluşa toplamak ve onlarla fikir alış verişi ve istişarelerde bulunmak ihtiyacı duydu. 1879'da Küçük Said Paşa'nın önderliğinde Ticaret,

⁶⁴ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 325

⁶⁵ 1318 (M.1900), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 16. defa, 193

⁶⁶ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 326

⁶⁷ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 326.

⁶⁸ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 326.

⁶⁹ 1318 (M.1900), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 16. defa, 194.

⁷⁰ 1318 (M.1900), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 16. defa, 194.

Ziraat ve Sanayi odaları kuruldu⁷¹. Gevgeli Kazası'nda bu kurum ilk defa diğer birçok kurum gibi 1893 yılında ayrı olarak zikredilmiştir⁷². Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası görevlileri başkan, 1900 yılına kadar dört aza, 1900 yılından itibaren üç aza ve kâtipten oluşmaktadır⁷³. 1897⁷⁴ ve 1900 yılları salnamelerinde bu kurumun bir gayri Müslim tarafından yönetildiği görülmektedir.

3.11. Reji İdaresi

Memâlik-i Şâhâne Duhanları Müşterekül Menfaa Reji Şirketi veya kısaca "Reji", Osmanlı Devleti, Düyûn-ı Umûmiye ve üç bankacılık grubu (Die Österreichische Kreditanstalt - Viyana, Banker S. Bleichröder - Berlin ve Bank-ı Osmanî-i Şahane - İstanbul) arasındaki görüşmeler sonucunda 27 Mayıs 1883 tarihli sözleşmeyle yabancı sermaye ile kurulmuştur. Tütün ticareti tekel ayrıcalıkları olan bir özel kâr ortaklığı şirkettir⁷⁵. Reji idaresi Gevgeli Kazası'nda 1893 yılında ayrı zikredilmeye başlanmasından itibaren reji memuru, kâtip, muhammen (bedel tespit eden) ve ambarcı görevlilerinden oluşmuştur⁷⁶. Görevliler arasında gayri Müslim olanlar da vardır.

3.12. Zabıta İdaresi

Tanzimat Fermanı'nda üzerinde durulan önemli konulardan biri de halkın can ve mal güvenliğinin sağlanmasıydı. Çıkarılacak yeni yasalarla can güvenliği, mülkiyetin korunması gibi görevler, devletin en önde gelen sorumlulukları arasında sayılmaktaydı. Böylece 1844 yılında Zaptiye Teşkilatı kurularak, iç güvenlik bu kuruluşa devredildi. Zaptiye örgütü, bugünkü anlamıyla hem polis hem de jandarmanın görevini üstlenen kurumdu. Bu kolluk yönetimi, vali ve kaymakamın denetimindeydi. Gevgeli'de bu kurum diğer birçok kurum gibi müstakil olarak 1893'te zikredilmiştir⁷⁷. Daha önceki salnamelerde görevli olarak polis memurları vardır ancak müstakil bir başlık altında verilmemiştir. 1893-1907 yılları arasında büyük değişimlere uğrayan kurumda başta sadece Jandarma Mülazımı, Polis Komiser Vekili ve Polis Memurları vardır⁷⁸. 1895'te polis memuru sayısı ikiye⁷⁹, 1900 yılında üçe⁸⁰, 1902'de beşe⁸¹ çıkartılmıştır. 1904'te Zabıta Memurluğu görevi de eklenmiştir⁸². 1906'da Zabıta idaresine Jandarma bölük kumandanı eklenmiş, bir olan jandarma mülazımlarının sayısı da ikiye çıkartılmıştır⁸³. 1900 yılında polis memurları arasında Hristo adında bir gayri Müslim polis memuru olduğu bilinmektedir⁸⁴. 1904 polis memurlarının hangi karakolda görev yaptıkları belirtilmiştir⁸⁵.

⁷¹ Zekeriya Kurşun, *Küçük Mehmed Said Paşa (Siyasi Hayatı, İcraat ve Fikirleri)*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1991), 56

⁷² 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 327.

⁷³ 1318 (M.1900), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 16. defa, 194.

⁷⁴ 1315 (M.1897), *Selanik vilâyeti salnamesi*, 15. defa, 404.

⁷⁵ Filiz Dıġıroġlu, "Selanik Ekonomisinde Unutulmuş Bir Alan: Tütün Üretimi, Ticareti ve Reji (1883-1912)", *Osmanlı Araştırmaları*, c. 43, sy. 43 (2014), s. 231, <http://dergipark.gov.tr/oa/130674>.

⁷⁶ 1320 (M.1902), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 17. defa, 248.

⁷⁷ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 327.

⁷⁸ 1311 (M.1893), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 12. defa, 327.

⁷⁹ 1313 (M.1895), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 14. defa, 284.

⁸⁰ 1318 (M.1900), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 16. defa, 195.

⁸¹ 1320 (M.1902), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 17. defa, 249.

⁸² 1322 (M.1905), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 18. defa, 183.

⁸³ 1324 (M.1906), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 19. defa, 350.

⁸⁴ 1318 (M.1900), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 16. defa, 195.

⁸⁵ 1322 (M.1905), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 18. defa, 183.

3.13. Duyûn-ı Umûmiye

Duyûn-ı umûmiye Osmanlı Devleti'nin 1881-1939 yılları arasında dış borçlarını denetleyen kurumdur. Osmanlı'nın hemen her yerinde duyûn-ı umûmiye kurumları kurulmuştur. Gevgele'de kaza olmasından itibaren bu kurumun var olduğu bilinse de kayıtlarda sadece memurun ismi geçmektedir⁸⁶. 1897 yılından itibaren ayrı bir başlık altında değerlendirilen kurumda, bir memur, kâtip, aşar kâtibi ve mukâvelât muharriri görev yapmaktadır⁸⁷. 1895 yılından itibaren de bu kurumun varidatı ve masrafı verilmeye başlanmıştır⁸⁸.

3.14. Tahsilât Komisyonu

Dönemin vergilerini toplamakla görevli bir komisyondur. Sadece 1897 ve 1900 yılları salnamelerinde rastlanılmıştır. Komisyon 1897 yılında başkan ve iki azadan oluşmaktadır. Başkanlığını kaymakamın yürüttüğü bu komisyonun azaları mal müdürü, tapu kâtibi⁸⁹ ve 1900⁹⁰ yılında eklenen mal müdürü yardımcısından oluşmaktadır.

3.15. Eytam Komisyonu

“Emvâl-i Eytâm Nezareti'nin kurulmasındaki temel düşünce anne veya babası ölen çocuklara miras kalan malların kadı veya vasi tarafından zayi edilmeden düzgün bir şekilde kayıt altına alınması ve güvenli yerlerde saklanarak mallarının işletilmesi, çocuk rüşet yaşına geldiğinde ise malının faiziyle birlikte kendisine teslim edilmesidir”⁹¹. Komisyon 1840 yılında kurulmuştur. Eytam Komisyonu Selanik salnamelerinde ilk defa 1897 yılı salnamesinde zikredilmiştir. Bir başkan ve iki azadan oluşan komisyonun başkanlığını kaza nâibi yürütmüştür. Kurumun azalarından biri Müslüman biri gayri Müslimdir.

3.16. Ferağ ve İntikal Komisyonu

Ferağ ve İntikal komisyonu özellikle toprak alım satımlarında bu işleri denetleyen ve kayda geçiren görevlilerdir. Bu komisyon ilk defa 1897 yılı salnamesinde görülmektedir. Kaza kaymakamının başkanlık ettiği komisyonda, müftü, mal müdürü, tapu kâtibi ve tapu kâtibi yardımcısı görev yapmaktadır⁹². 1900 yılında azalar arasına vakıf muhasebe vekili de katılmıştır⁹³. Ancak 1904'te azaların sayısında bir azaltmaya gidilmiştir⁹⁴.

3.17. Diğer Görev(li)ler

İsmi geçen kurumları zikrettikten sonra bir de kurum ismi geçmeyen ancak görevlisinin belirtildiği önemli memuriyetleri de bildirmekte fayda vardır. Bu memurların bazıları diğer memurlar (Memurîn-i sâire) kısmında zikredilmiş, bir kısmına da nahiyeye ayrılan bölümlerde yer verilmiştir. Tapu kâtibi, nüfus memuru, telgraf memuru, orman memuru, orman ondalık

⁸⁶ 1307 (M.1890), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 10. defa, 162.

⁸⁷ 1315 (M.1897), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 15. defa, 405.

⁸⁸ 1313 (M.1895), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 14. defa, 284.

⁸⁹ 1315 (M.1897), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 15. defa, 406.

⁹⁰ 1318 (M.1900), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 16. defa, 196.

⁹¹ Furkan Şahin, *Eytam Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2017) 50.

⁹² 1315 (M.1897), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 15. defa, 406.

⁹³ 1318 (M.1900), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 16. defa, 196.

⁹⁴ 1322 (M.1905), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 18. defa, 186.

memuru, mahkeme-i şer'iyeye kâtibi, mukâvelat muharriri ve şimendifer memuru (tren yolunun geçmesinden beri var olan bir görevdir) diğer memurlar arasında zikredilebilir. Nahiye müdürlüğü görevini de buna ilave edebiliriz.

Birçok kazada bulunmayıp Gevgeli'de bulunan müftü ve metropolit vekilinin isimlerini zikretmekte de fayda vardır. 1892-1904 yılları arasında müftü vekilliği görevini Hacı Mustafa Efendi yürütmüştür. 1906 ve 1907 yıllarında ise bu makamın karşısında bir isim yazılmamıştır. 1889'da kazada bir metropolit vekili vardır ama ismi belirtilmemiştir. 1894-1900 yıllarında Papa Dimitri Efendi bu görevi ifa etmiştir. 1902 yılında isim belirtilmemiş, 1904-1905 senesinde Arinei Efendi, 1906 yılında ise Yovanidis Efendi bu görev için vazifelendirilmiştir.

Sonuç

Gevgeli çok geç bir dönemde kazâ olmasına rağmen idarî, stratejik, ekonomik yönden ve birçok özellikler açısından önemli bir konum kazanmıştır. Gevgeli'nin kısa dönemde gelişim göstermesinin ve büyümesinin ardında birçok neden yatmaktadır. Bu nedenlerin en başında stratejik konumu ve ekonomik kalkınması yer almaktadır. Zira Gevgeli, Selanik- Üsküp hattı üzerinde tren yolu ve kara yolu güzergâhında bulunmasından dolayı önemli bir tren istasyonu konumundadır. Ulaşım imkânlarının kolaylığı bölgedeki üretimi de tetiklemiştir. Nitekim Gevgeli'de aba ve ipek üretimi önemli bir yer teşkil etmiş ve şehrin ekonomik hareketliliğine hız vermiştir. Sanayiye dayalı tarım ürünlerinin üretimi ve bu ürünlerin nakliyesinin kolaylığı şehrin ekonomisini daha da güçlendirmiştir. Bu ekonomik kazanımlar şehrin idarî yapısında da hareketliliği beraberinde getirmiştir. Zira incelediğimiz salnamelerde Gevgeli şehrinde çok sayıda idarî birimin kurulduğu görülmüştür. Bu birimlerdeki görevlilerin sayısında zamanla artışın meydana gelmesi şehrin gelişmekte olduğunu da göstermektedir.

Salnamelerde bu kurumlarda görev yapanların isimleri ve dinî durumları hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Bu kurumlarda Müslüman ve gayri Müslim vatandaşların görev yaptığı görülmektedir. Ayrıca gayri Müslimlerin görev taksimatındaki yeri, istihdam edildikleri kademeler hakkında bilgiler de yer almıştır. Bu durum şehrin idaresi ve şehirle ilgili karar alma mekanizmasında dinî bir ayrımcılığın olmadığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Salnameler, Gevgeli şehrinin yönetsel ve kurumsal tarihini ortaya çıkarılması açısından da oldukça önemlidir. Salnamelerin haricinde Osmanlı arşiv kaynaklarında hakkında iki binin üzerinde belge bulunan Gevgeli şehri üzerinde çok daha derin ve etraflı çalışmaların yapılmasında fayda vardır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), BEO, 2507-188023, 1698-137311, 4058-304285, 1858-139345, 3391-254294, 3417-256268, 3474-260520.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ.DH.,1374-4, 967 – 76428.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH. MKT. ,2068-92, 2845-30.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), AE.SMHD.I.,40-2402.

167. Numaralı Muhâsebe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri: 939/1530 (nşr. Ali Coşkun v.dğr.), Ankara 2003, I, 115-123.

Salnameler

- 1307 (M.1890) *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 10'cu defa.
1310 (M.1892) *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 11'ci defa.
1311 (M.1893), *Selanik vilâyeti Salnamesi*, 12'ci defa.
1312 (M.1894), *Selanik vilâyeti Salnamesi*, 13'cü defa.
1313 (M.1895), *Selanik vilâyeti Salnamesi*, 14'cü defa
1315 (M.1897), *Selanik vilâyeti Salnamesi*, 15'ci defa
1318 (M.1900), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 16'cı defa
1320 (M.1902), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 17'ci defa
1322 (M.1905) *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 18'ci defa
1324 (M.1906), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 19'cu defa
1325 (M.1907), *Selanik Vilâyeti Salnamesi*, 20'ci defa

Kitap, Tez, Makale ve Ansiklopediler

- Aydın, Bilgin. "Salname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 51-54. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Diğiroğlu, Filiz. "Selanik Ekonomisinde Unutulmuş Bir Alan: Tütün Üretimi, Ticareti ve Reji (1883-1912)". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (2014), 227-272
- Kiel, Machiel. "Gevgili", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ek.1: 475-476, İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Kurşun, Zekeriya. *Küçük Mehmed Said Paşa (Siyasi Hayatı, İcraat ve Fikirleri)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi 1991.
- Nureski, Dzuneis. "Osmanlı Kaynaklarına Göre Kültür Merkezi Konumundaki Makedonya Şehirleri ve Özellikleri". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 1 (Temmuz/July 2014), 63-102.
- N. Todorov- B. Nedkov. *Turski Izvori za Balgarskata İstorija*. Sofia 1996, II/1, s. 388-429; II/2, s. 324-360.
- Panov, Mitko. "Gevgelija", *Makedonska Enciklopedija*. C:1, Kn-1, Üsküp, 1976, 339-340.
- Şahin, Furkan. *Eytam Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2017.

Elektronik Kaynaklar

- http://gevgelija.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=135&lang=mk-18.05.2016; 23:26
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/gevgili> erişim:26.02.2019
- <https://whereismacedonia.org/gevgelija-macedonia/> erişim: 26.02.2019

EKLER

Resim 1

Kışla-i Hümayun⁹⁵

Resim 2

1920'lerde Gevgeli⁹⁶

⁹⁵ <https://www.facebook.com/gevgili.makedonya/photos/a.1561211740863549/1561211720863551/?type=1&theater>. Erişim 26.02.2019

⁹⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/gevgili> erişim: 26.02.2019

Resim 3
Gevgeli Şehri Pazar Yeri⁹⁷

Resim 4
Gevgeli Osmanlı Dönemine Ait Hamam⁹⁸

⁹⁷ <https://whereismacedonia.org/gevgelija-macedonia/> erişim: 26.02.2019

⁹⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/gevgili> erişim:26.02.2019